

Božo Repe, Jože Prinčič, **Pred časom: portret Staneta Kavčiča**. Ljubljana : Modrijan, 2009. 239 strani.

Dvajset let po prezgodnji smrti Staneta Kavčiča in skoraj štirideset let po »Kavčičevi eri«, se zdi dober trenutek za časovno oddaljeno ovrednotenje dela in življenja politika, ki je verjel v socializem in komunizem, vendar pod pogojem, da se sistem prilagodi času in tokovom, ki so veli zunaj Jugoslavije. Do zdaj se je o Stanetu Kavčiču pisalo razmeroma malo, še posebej potem, ko se je polegel prah po izdaji njegovega Dnevnika in spominov leta 1988 in potem, ko njegova dediščina ni bila več potrebna za zagovarjanje takih ali drugačnih političnih ciljev v času osamosvajanja. Z natančnim pregledom političnega delovanja ter do danes najtemeljitejšim biografskim prikazom predvsem Kavčičevega zgodnjega življenja, skušata avtorja predstaviti Kavčiča mlajšim generacijam, ki se ga le medlo spomnijo ali pa so se rodile šele po opisanih dogodkih, starejši pa prikazati ozadje celotnega dogajanja.

Že naslov knjige pove, da avtorja ponujata odgovore, zakaj je bil Kavčič »pred časom«. V prvi vrsti ga prikazujeta kot pragmatičnega politika, ki je preko mnogih pomembnih infrastrukturnih projektov v energetiki, prometu in turizmu ustvaril trdne temelje, ki dajejo življenjsko moč slovenskemu gospodarstvu še danes. Skozi prizmo pretresa izvirnih zgodovinskih virov ter pričevanj sodelavcev in družine Staneta Kavčiča, je avtorjema uspela zanimiva in podatkov polna monografija. Zbrani dokumenti prikazujejo Kavčiča kot neke vrste razvojnega politika, ki si je svoj »liberalizem« zamislil predvsem v političnem pluralizmu med obstoječimi političnimi organizacijami in znotraj njih. Njegov politični razvoj je Janez Kocijančič označil kot »evrokomunističen«, torej kot iskanje vmesne linije med liberalnim kapitalizmom in državnim socializmom, ki bi komunističnim strankam prinašala samostojnost in neodvisnost od Sovjetske zveze ter bi omogočala povezovanje s civilnimi družbenimi gibanji.

Skoraj vse njegove napredne ideje in dosežki so bili hkrati tudi pretežni razlogi za njegovo odstavitev. Teh razlogov je bilo več: od večje priljubljenosti v javnomnenjskih merjenjih v primerjavi z drugimi vidnejšimi politikami tistega časa, zavrnitve uradne kandidature za predsednika Zveznega izvršnega sveta in kmalu zatem zavrnitve članstva v Izvršnem biroju Predsedstva CK ZKJ, zahtev po doslednem izvrševanju gospodarske reforme, zahteve po podelitvi večje moči SZDL v primerjavi z Zvezo komunistov, pa vse do prenosa pristojnosti v gospodarski politiki iz zvezne ravni na republiško. Predvsem vloga slednje zahteve je

nadvse zanimiva. Sam je ves čas težil k večji samostojnosti SR Slovenije glede odločanja o lastnih gospodarskih zadevah, saj se je njena finančna akumulacija načrtno prelivala v druge republike in se s tem zapostavljala razvojna kapaciteta Slovenije. Tako je med pomembnejšimi pristojnostmi, ki naj bi se prenesle na republike, bila pravica do potrošnje lastnih denarnih prihodkov. Kmalu so ga začeli obtoževati teženj po odcepitvi Slovenije od Jugoslavije, Josip Broz – Tito pa naj bi zavrnitev ponujenih služb na nivoju federacije razumel predvsem kot »samopašnost republiškega politika, ki si je vzel preveč pravic« (str. 32). A ravno človek, ki je bil obtožen sektaštva, je v svoj Dnevnik leta 1976 zapisal, da bi bili »Slovenci zadnji, ki bi bili za razbitje Jugoslavije, in če bi do tega prišlo, potem bi bili zadnji, ki bi jo pokopali« (str. 204). Do odstitvitve Kavčiča je prišlo torej na podlagi dveh spopadov: prvi je bil znotrajpartijski, in sicer med starolinjskimi komunisti, katerih najvidnejši predstavniki so bili France Popit, Edvard Kardelj in Mitja Ribičič ter t.i. »liberalno« strujo, v kateri so bili med drugim Milan Kučan, Janez Kocjančič in Ernest Petrič. Drugi spopad pa je temeljil na konfliktu interesov republike in federacije, ko slednja ni želela prepustiti svojih pristojnosti republiškim vodstvom, ki bi v razmerju postali bolj samostojni.

Dr. Jože Prinčič, znanstveni svetnik na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, ki se v svojem znanstvenem raziskovanju ukvarja z razvojnimi procesi in prelomnicami v gospodarstvu 20. stoletja ter medrepubliškimi odnosi v povojni Jugoslaviji, je prevzel nalogo natančnega opisa gospodarskih reformističnih prizadevanj Kavčičevega »liberalizma«. Prinčič opisuje predvsem gospodarski okvir Kavčičeve »liberalne« misli, ki se je izoblikovala že zgodaj v njegovi politični karieri. Kot minister za industrijo leta 1951 je vodil prenos pristojnosti iz zveznih na republiška telesa in prehod na nov gospodarski sistem samoupravljanja. V nasprotju s tedanjim mišljenjem je ocenjeval, da je potrebno gospodarstvo usmeriti na zunanje trge in voditi konkurenčno produkcijo, usmerjati nekonkurenčna podjetja k ustrežnejšim proizvodnim programom ter predvsem voditi gospodarstvo v obsegu dejanskih zmožnosti in ne glede na nedosegljive cilje. Glede na njegovo stališče, da se mora gospodarstvo Jugoslavije in s tem Slovenije reformirati, je Kavčič podpiral Borisa Kraigherja pri njegovih reformnih prizadevanjih, ko pa je sam prišel na mesto mandatarja vlade je ta prizadevanja še nadgradil. Med drugim je želel usmeriti družbeni razvoj v kombinacijo družbene lastnine z delničarstvom, zavzemal pa se je tudi za policentričen razvoj slovenskega gospodarstva. Posledično so se v temu času razvile večje regionalne enote, ki so spodbudile prehod iz večinoma kmetijskih panog v industrijske na področju manj razvitih območij kot so Pomurje, Kozjansko in Bela krajina. Po odstitvitvi so s policentričnim razvojem v določeni meri nadaljevali, delničarstvu pa so se povsem odpovedali in prevladala je t.i. dogovorna ekonomija, nekonkurenčen in vase zaprt sistem, ki je pomenil ponovno oddaljevanje Slovenije od zahodnoevropskih držav. Ravno zapostavljanje zasebne in favoriziranje družbene lastnine pa je Kavčič v svojem dnevniku označil kot »usodna zmeta z neizmerljivimi posledicami« (str. 199).

Znanstveni opus dr. Boža Repeta, sicer rednega profesorja s področja sodobne slovenske zgodovine na Filozofski fakulteti v Ljubljani, se pogosto dotika

Kavčičevega »liberalizma«, saj je leta 1992 tudi doktoriral iz pričujoče teme. Na podlagi dizertacije je bila nato izdana znanstvena monografija »Liberalizem« v Sloveniji, pa tudi številni članki in prispevki. V monografiji iz leta 1992 Repe poudarja, da v njej ni uspel zajeti vsega, kar bi si želel. V pričujoči knjigi pa izraža veselje, da je dobil priložnost za »celovitejši biografski opis Staneta Kavčiča«, saj je, kot je zapisal sam, to »čutil kot neizpolnjeno obvezo, moralni dolg« (str. 209). Repe je v prvem poglavju opisal Kavčičevo življenjsko ozadje, ki je bistveno za razumevanje, kako se je izoblikoval njegov politični karakter. Opisano je celotno življenje, še posebej natančno pa obdobje otroštva, ki je bilo zaznamovano z oznako nezakonskega sina, pa do časa, ko je zasedal mesto sekretarja okrajnega komiteja Partije za območje Vrhnike in Logatca s širšo okolico med drugo svetovno vojno. V kasnejšem obdobju Kavčičevega življenja se dr. Repe omeji le na redke vidike zasebnega življenja, saj je bolj pomembne Kavčič sam opisal v svojem Dnevniku in spominih, še posebej ko beseda nanese na njegovo družino. Odnose med Kavčičem in drugimi visokimi političnimi predstavniki avtorja povzemata predvsem s pomočjo izjav na magnetnih zapisih sej ali sestankov, kar pa podkrepita še s številnimi razgovori s pričevalci dogajanja. Ta pričevanja nam predstavljajo vrsto zanimivih podatkov, ki jih v arhivskih virih ni moč najti. Tako lahko med drugim preberemo, da je Kavčič nedokončano formalno izobrazbo vedno čutil kot veliko osebno pomanjkljivost, ki jo je skušal nadomestiti z neformalnim izobraževanjem. Kot praktičnemu politiku se mu je zdelo pomembno, da se približa širši javnosti. Postal je govorno vešč, kar je vedno dobro vnovčil v javnih nastopih. Komuniciranje preko televizije, ki je v temu času že postala množični medij, je dvignil na novo inovativno raven z razumljivim, pragmatičnim in jedrnatim načinom odgovarjanja. Do tedaj je bilo med politiki v slovenskem in jugoslovanskem prostoru namreč samoumevno, da so se pojavljali na televiziji z vnaprej pripravljenimi in mnogokrat branimi odgovori na zastavljena vprašanja novinarjev.

Monografijo zaključuje poglavje, ki prikazuje prizadevanja ali pa pomanjkanje le teh za rehabilitacijo »liberalistične« struje in zapuščino Staneta Kavčiča. Do popolne rehabilitacije Kavčiča ni prišlo kljub demokratizaciji v času t.i. slovenske pomladi ne znotraj ZKS, kot tudi ne v Demosu. Celo v strankah, ki so nasledile ZKS in Demos do konca 90. let 20. stoletja do rehabilitacije ni prišlo, kljub temu, da je čas pokazal nesmiselnost obtožb in razlogov za odstavitev.

Kornelija Ajlec